

Руслан Пиріг,

доктор історичних наук, професор,

Інститут історії України НАН України

Ruslan Pyrih,

doctor of historical sciences, professor,

Institute of History of Ukraine, NAS of Ukraine,

ukrrev@ukr.net

Чи існувала перспектива об'єднання ЗУНР і Української гетьманської держави?

Was there a perspective of unity of WUPR and the Ukrainian Hetman State?

У статті досліджується нетривалий період взаємовідносин ЗУНР і гетьманату у листопаді–грудні 1918 р. Підкреслено різновекторність їх державно – політичних устремлінь. Висвітлено звернення галицького проводу за військовою допомогою до П. Скоропадського. Проаналізована реакція гетьманського уряду на львівські події, зокрема зусилля проукраїнської групи міністрів щодо направлення до ЗУНР дипломатичної місії, виділення фінансової та військово-технічної допомоги, а також заходів правої частини кабінету міністрів по встановленню дипломатичних відносин з Регентською радою Польщі. Встановлено, що проголошення П. Скоропадським нового політичного курсу на федерування з небільшовицькою Росією поклато край сподіванням частини галицького політикуму на можливу військову допомогу гетьманату, стримало від встановлення з ним дипломатичних відносин і сприяло розвитку об'єднавчого процесу з відновленою УНР.

Ключові слова: *Західноукраїнська Народна Республіка, гетьманат П. Скоропадського, січові стрільці, військова допомога, антигетьманське повстання, Директорія УНР.*

The paper explores the brief period of relations between the Western Ukrainian People's Republic and the Hetmanate State in November–

December 1918. The author considers the West-Ukrainian leaders request for military aid to Pavlo Skoropadsky's government and the efforts of the pro-Ukrainian group of ministers to dispatch a diplomatic mission to Western Ukrainian People's Republic, the allocation of financial and military assistance, as well as the activities of the right group of the government for establishing diplomatic relations with the Polish Regents' Council. The author summaries that Skoropadsky's decree of a new political course for federation with non-Bolshevik Russia put an end to the hopes of a part of the Galician politicians for possible military aid, to restrain from establishing the diplomatic relations with him and to promote the unification process with the Ukrainian People's Republic.

Key words: *Western Ukrainian People's Republic, Pavlo Skoropadsky, Hetman, military aid, anti-Hetman uprising.*

Відповідь, на сформульоване у формі теми запитання, є доволі риторичною. Адже ці два українські державні утворення перетнулися у часовому просторі на якийсь місяць, причому на протилежних політичних і державно-інституційних курсах.

Щойно проголошена ЗУНР збиралася будувати самостійну конституційно-правову державу, а гетьман П. Скоропадський, втративши німецьку мілітарну підтримку, саме у цей час утвердився у думці про участь у відродженні федеративної Росії, що фактично означало відмову від самостійності України.

Функціонування обох держав на той час було під загрозою: ЗУНР – зовнішньої польської агресії, Гетьманат стояв на порозі потужного внутрішнього вибуху.

1 листопада 1918 р. завдяки активним діям січових стрільців влада у Львові перейшла до Української національної ради. Австро-угорський намісник Галичини Карл Гуйн цього ж дня виїхав до Відня, пророче зауваживши галицьким лідерам: «Мені старому здається, що справа не піде так легко, як почалася. Ваші противники – завзяті люди»¹. Дійсно, поляки також готувалися до захоплення міста і спромоглися швидко мобілізувати молодих добровольців, колишніх військовиків, а захопивши вокзал,

¹ *Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. Львів, 1995. С. 43.*

діставали військові підкріплення. Вже з перших днів частина Львова опинилася в їх руках. А підтримка з боку підрозділів січових стрільців інших міст була недостатньою.

За цих умов начальна команда січових стрільців прийняла рішення запросити військової допомоги у гетьмана П. Скоропадського. З цією метою до Києва відрядили члена УНРади Осипа Назарука та інженера Володимира Шухевича. За спогадами О. Назарука, 6 листопада вони дістали аудієнцію у П. Скоропадського, який не вагаючись висловив намір послати на допомогу галичанам полк січових стрільців, дислокованих у Білій Церкві. Гетьман також пообіцяв галицьким посланцям 10 мільйонів австрійських крон, ескадрилью літаків, два панцерника, гаубичну батарею, військове спорядження².

Ніяких пропозицій щодо державного чи військово-політичного об'єднання з гетьманатом галицькі делегати не робили. Очевидно, й не могли робити, оскільки на той час держава західних українців ще не була вповні уконституційованою. Тільки 13 листопада УНРада прийняла закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської імперії і визначила назву – Західно-Українська Народна Республіка. Крім того, серед галицьких політиків існували істотні розбіжності стосовно доцільності і вчасності такого об'єднання. Адже план повоєнного врегулювання Вудро Вільсона (т. зв. 14 пунктів) передбачав, що «Народи Австро-Угорщини повинні отримати якнайширшу можливість автономного розвитку». І водночас йшлося про «звільнення всієї російської території»³. За умов об'єднання з гетьманською державою існував ризик разом потрапити до відродженої Росії.

Поза сумнівом, П. Скоропадському була відома позиція В. Вільсона про беззастережне створення незалежної Польської

² Назарук О. Рік на Великій Україні: конспект спогадів з Української революції. Відень, 1920. С. 6.

³ Системная история международных отношений в четырех томах. 1918–2000. Том 2. Документы 1910–1940-х годов. Москва, 2000. С. 27-28.

держави. Саме тому він запропонував конспіративний план передислокації полку Є. Коновальця до Львова. Січовики мали дістатися кордонів Галичини під приводом виконання наказу про очищення залізниць від засилля колишніх військовополо-
нених, а далі нібито самовільно перейдуть Збруч і будуть ви-
ключені зі складу українського війська. Такі конспіративні дії
були обумовлені небажанням гетьмана втягуватися у конфрон-
тацію з поляками, яких підтримувала Антанта. Саме в цей час
міністр закордонних справ Дмитро Дорошенко виїхав до Європи
у пошуках контактів з представниками держав Згоди. З цією ж
метою до Ясс, де перебували представники Антанти, був від-
ряджений досвідчений російський дипломат Іван Коростовець.
Результати його поїздки виявилися невтішними для повоєнних
перспектив Української Держави.

Чому П. Скоропадський так легко погодився відправити на
допомогу новонародженій ЗУНР саме січових стрільців? На
перший погляд відповідь зрозуміла. Хто ж як не вони мають
стати на захист молодій західноукраїнській державності. Але
непроста історія взаємовідносин особисто П. Скоропадського з
січовиками дозволяє бачити й інші причини. На час державного
перевороту 29 квітня 1918 р. Є. Коновалець відмовився при-
єднатися до гетьмана. Січовики були роззброєні і розформовані.
Тільки у серпні на клопотання старшин-січовиків П. Скоропад-
ський підписав наказ по армії про створення окремого загону
січових стрільців⁴. Розквартирували його у Білій Церкві. На
осінь налічувалося вже понад тисячу вояків. Стрільці склали
присягу на вірність Українській Державі і гетьманові. Однак
недовіра до політичного курсу уряду залишалася.

Не зовсім приємні рефлексії гетьмана пов'язані й з іншим
формуванням УСС у складі австрійських окупаційних військ під
командуванням ерц-герцога Вільгельма Габсбурга, в особі якого
певні українські політичні і військові кола вбачали альтернативу

⁴ *Корольчук М.* На чолі січових стрільців. Військово-політична діяль-
ність Євгена Коновальця в 1917–1921 рр. Київ, 2010. С. 53.

П. Скоропадському. Врешті зусиллями німецьких і австрійських дипломатів військове командування перевело січовиків ерцгерцога до Чернівців⁵.

Відоме й негативне сприйняття П. Скоропадським політичного галичанства. У спогадах він подає розлогі і однозначні трактування термінів «галичане», «галицийское украинское направление», «галицкая ориентация», «галицкая закваска» та інші. Вони вживаються автором здебільшого не у сенсі територіальному, а насамперед для характеристики українського шовіністичного, антиросійського ідейного напрямку. До політиків «галицького спрямування» він зараховував В. Винниченка і С. Петлюру⁶.

Очевидно, П. Скоропадський з донесень Державної варти і Освідомчого відділу власного штабу мав інформацію про настрої білоцерківських січовиків, як і конспіративні заходи керівництва УНС проти гетьманської влади. На час приїзду посланців ЗУНР за допомогою, П. Скоропадський вже визначився для себе щодо зміни політичного курсу на федерування з найбільшовицькою Росією. За цих умов гетьману було вигідно позбутися такого неспокійного військового формування, на підтримку якого у кризовій ситуації розраховувати не доводилося.

Слід відзначити, що військове міністерство видало наказ про передислокацію січовиків, але стрілецька рада спочатку відклала його виконання, а потім майже одностайно вирішила залишитися в Україні. Полк січовиків став ударною військовою силою Директорії у поваленні гетьманського режиму. Пізніше, спростовуючи звинувачення у «зраді» через відмову йти на Львів, Є. Коновалець та інші старшини січовиків пояснювали це високою метою рятування України від з'єднання з Москов-

⁵ Терещенко Ю., Осташко Т. Український патріот з династії Габсбургів. Вид. друге, доповнене. Київ, 2011. С. 48-54.

⁶ Скоропадський П. Спогади. кінець 1917 – грудень 1918. Київ–Філадельфія. С. 123, 129, 132 та ін.

щиною. А для цього, мовляв, треба було неодмінно повалити гетьманат⁷.

Відомостей про виконання чогось з обіцяної П. Скоропадським допомоги галичанам зовсім обмаль. Серед надзвичайних і таємних фінансових видатків знаходимо запис про виділення 6 млн. крб. на допомогу Західній Українській Республіці⁸. За тогочасним курсом це понад 10 млн. австрійських крон. Чи були вони переказані, куди і кому невідомо. Хоч відомий галицький діяч, секретар внутрішніх справ ЗУНР Льонгин Цегельський писав, що приїхавши до Фастова, дізнався про 10 млн. австрійських крон наявних у розпорядженні Директорії. На його думку, «це була якраз та сума, яку гетьман хотів дати через Назарука галичанам»⁹. Відомо, що доктор Л. Цегельський був палким адептом П. Скоропадського і зовсім неприхильним до О. Назарука, який не повернувся до Львова і брав діяльну участь у боротьбі проти гетьманату.

Щодо надання гаубиць, панцерників та військового спорядження, обіцяного гетьманом галичанам, то стрімкий наступ січовиків та інших республіканських військ на Київ, напівоточення столиці, перерізання сполучення у західному напрямку, фактично унеможливили їх передачу. Та й виконувати цей наказ (якщо він існував) було нікому. Адже з початком антигетьманського повстання командувачі найближчих до Львова Подільського і Волинського корпусів генерали Петро Єрошевич і Сергій Дядюша перейшли на бік Директорії¹⁰.

⁷ Коновалець Є. Причинки до історії Української революції. Б.м., 1948. С. 13.

⁸ Гай-Нижник П. Таємні видатки Гетьманату П. Скоропадського // Київська старовина. 2000. № 4. С. 46.

⁹ Цегельський Л. Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв'язані з Першим Листопадом 1918 року. Нью-Йорк–Філадельфія, 1960. С. 145.

¹⁰ Тинченко Я. Українські збройні сили березень 1917 р. – листопад 1918 р. (Організація. Чисельність. Бойові дії). Київ, 2009. С. 229, 238.

Чи міг піти П. Скоропадський на об'єднання з ЗУНР? Очевидно, ні. На заваді цьому стали пошуки порозуміння з очевидним переможцем у Світовій війні – Антантою. І глава МЗС Д. Дорошенко, і міністри – русофіли усвідомлювали, що Польща – фаворит Держав Згоди. Після видання цісарем Австро-Угорщини 16 жовтня австро-угорський цісар видав Маніфесту «До моїх вірних австрійських народів», а 19 жовтня Рада Міністрів ухвалила постанову про заснування в Польщі посольства Української Держави. Надзвичайно оперативно виділили кошти на його утримання і призначили посолом радника МЗС Олександра Карпінського¹¹. Однак формування складу дипмісії затягнулося, розпочалося антигетьманське повстання і вона не прибула до Варшави.

За кілька днів гетьман затвердив новий склад уряду, в якому значно посилилися позиції української групи. Під її тиском уряд ухвалив постанову: «Вислати до Галичини надзвичайну дипломатичну місію з дня 5 листопаду». На її утримання також асигнувалося кошти, главою дипмісії рекомендували відомого українського діяча Всеволода Прокоповича¹². До питання про дипмісію до Галичини Рада Міністрів повернулася 12 листопада. Очевидно, В. Прокопович відмовився, тому була схвалена інша кандидатура також відомого українського діяча Олександра Саліковського¹³. До затвердження його призначення гетьманом справа не дійшла. Це вже був час, коли за його завданням визначний російський правник, державний секретар С.Завадський працював над текстом федераційної грамоти.

Міністри «української» групи внесли на розгляд Ради Міністрів проект постанови про виділення з Державної скарбниці значної грошової суми і направлення двох артилерійських батарей на допомогу галичанам. Однак міністр внутрішніх справ

¹¹ Українська Держава (квітень–грудень 1918 року). Документи і матеріали у 2-х томах. Т. 1. Київ, 2015. С. 331.

¹² Там само. С. 296.

¹³ Там само. С. 366.

В.Рейнбот висловився проти, розцінюючи це як «акт ворожого виступу проти дружньої Польщі». Проект голосами міністрів – русофілів був провалений¹⁴.

Перспектива надання військової допомоги ЗУНР з боку гетьманату викликала занепокоєння у Варшаві. 11 листопада на засіданні українського уряду розглядалася отримана від Польського регентського уряду нота, в якій пропонувалося здійснити спільні заходи по відновленню порядку в Галичині. Уряд доручив МЗС скласти ноту-відповідь з врахуванням думок, висловлених міністрами. На жаль, журнали засідань не містять матеріалів обговорення питань порядку денного. Наступного дня така нота кабінетом міністрів була схвалена¹⁵. Її текст заступник міністра закордонних справ О.Палтов мав вручити представникові Польського регентського уряду.

Слід наголосити, що у цей час МЗС фактично визнало легітимність «Ради регенераційної Королівства Польського», акредитувавши при уряді Української Держави Станіслава Ваньковського у ранзі надзвичайного посланника і уповноваженого міністра¹⁶. Хоч регентський уряд ще 11 листопада передав повноваження Юзефу Пілсудському і був розпущений. С. Ваньковський розвинув активну діяльність в Києві. 2 грудня він направив листа новому міністру закордонних справ Георгію Афанасьєву листа з пропозицією відкрити польське генеральне консульство у Києві і консульства в Одесі, Харкові, Єлисаветграді. Аргументувалося це значною кількістю польських громадян у різних регіонах України, а також їх промисловими і комерційними інтересами¹⁷.

¹⁴ Гетман П.П. *Скоронадский*. Украина на переломе. 1918 год. Москва, 2014. С. 105.

¹⁵ Українська Держава (квітень–грудень 1918 року). С. 366.

¹⁶ Історія української дипломатії: перші кроки на міжнародній арені (1917–1923 рр.). Документи і матеріали. Київ, 2010. С. 284.

¹⁷ Там само. С. 285-286.

Питання про призначення представника ЗУНР в Українській Державі виявилось досить складним і фактично не відбулося. До Києва з певними дорученнями приїздили посланці галицького уряду, які не розглядалися як дипломатичні місії. В історичній і довідковій літературі стверджується, що тимчасовим представником ЗУНР був Григорій Микитей – співробітник австро-угорського посольства в Києві. Однак доручення державного секретаря іноземних справ ЗУНР Василя Панейка представляти республіку в гетьманській державі він отримав якраз після проголошення П. Скоропадським федераційної грамоти. Офіційне акредитування дипломатичного представника ЗУНР в Українській Державі було б фактичним визнання курсу гетьмана на відновлення Росії. Г. Микитей на це не пішов¹⁸.

У кінці листопада до України вирушила чергова делегація ЗУНР у складі Льонгина Цегельського і Дмитра Левицького, яка отримала повноваження підписати угоду про об'єднання гетьманатом чи Директорією в залежності від того, хто утвердиться в Києві. Вони доїхали до Волочиська, столиця була в облозі, а Директорія вислала за ними потяг, який доправив їх у Фастів. В результаті переговорів у салоні колишнього царського вагона був підписаний Передвступний договір про наступну злуку двох держав.

Після оприлюднення грамоти гетьмана про федерування з небільшовицькою Росією і приходом до влади цілком проросійського уряду Сергія Гербеля в протоколах його засідань жодних згадок про допомогу Галичині не було й не могло бути. Тепер багатомільйонні таємні видатки з Державної скарбниці призначалися Північній, Південній, Добровольчій білим арміям, Державній варті, добровольчим офіцерським дружинам. Повідомлення про події в Галичині цензурувалися.

¹⁸ Бажаємо до України. Змагання за українську державність на Буковині у спогадах очевидців (1914–1921 рр.). Одеса, 2008. С. 870-871.

Викладений вище матеріал дозволяє зробити певні узагальнення. Лідери ЗУНР сподівалися на допомогу Української Держави у збройному захисті новопосталої республіки. Їхні перші звернення за допомогою до гетьмана П. Скоропадського припали на час, коли той вже утвердився у намірах зміни політичного курсу на спілку з небільшовицькою Росією і вів активні пошуки контактів з представниками Антанти. Його швидка згода латентно направити до Галичини полк січових стрільців була продиктована бажанням позбутися ненадійного військового формування і не ввійти у конфлікт з Польщею, з якою гетьманат ще у жовтні почав процес встановлення дипломатичних відносин.

Водночас проукраїнська група міністрів домоглася ухвал уряду про направлення до Галичини дипломатичної місії, призначення її керівником українського діяча, дозволу двомісячної відпустки державним урядовцям – галичанам, пропонувала виділення для ЗУНР коштів Державної скарбниці тощо. Демократична громадськість проводила заходи на підтримку галичан – видавалися відозви, збиралися кошти, був сформований козацький загін, який взяв участь у боях проти польських військ.

Проголошення П. Скоропадським у середині листопада федераційної грамоти поклато край сподіванням проводу ЗУНР як на отримання допомоги, а тим більше на доцільність об'єднання з агонізуючою гетьманською державою. Приреченість гетьманського правління диктувала галичанам пошук порозуміння з Директорією УНР. Попри неприхильність багатьох галицьких діячів до революційно-соціалістичних постулатів її очільників, в умовах необхідності захисту обох державних утворень і виходячи з високих ідейних мотивів об'єднання двох гілок українського народу 1 грудня у Фастові членами Директорії УНР і державними секретарями ЗУНР був підписаний так званий Предвступний договір про наступну злуку обох держав в одну. Відкривалася нова, обнадійлива і, як виявилось, драматична сторінка українсько-українських відносин.

REFERENCES

- Hai-Nyzhnyk P. (2000). Taiemni vydatky Hetmanatu P. Skoropadskoho. Kyivska starovyna. № 4. [in Ukrainian].
- Konovalets Ye. (1948). Prychynky do istorii Ukrainskoi revoliutsii. B.m. [in Ukrainian].
- Korolchuk M. (2010). Na choli sichovykh striltsiv. Viiskovo-politychna diialnist Yevhena Konovaltsia v 1917–1921 rr. Kyiv. [in Ukrainian].
- Lytvyn M., Naumenko K. (1995). Istoriiia ZUNR. Lviv. [in Ukrainian]
- Nazaruk O. (1920). Rik na Velykii Ukraini: konspekt spohady z Ukrainskoi revoliutsii. Viden. [in Ukrainian].
- Skoropadskyi P. (1995). Spohady. Kinets 1918 – hruden 1918. Kyiv–Filadelfiia. [in Ukrainian].
- Tereshchenko Yu., Ostashko T. (2011). Ukrainskyi patriot z dynastii Habsburhiv. Kyiv. [in Ukrainian].
- Tsehelskyi L. (1960). Vid lehend do pravdy. Spomyny pro podii v Ukraini zviazani z Pershym Lystopadom 1918 roku. New York–Filadelfiia. [in Ukrainian].
- Tynchenko Ya. (2009). Ukrainski zbroini syly berezen 1917 r. – lystopad 1918 r. (Orhanizatsiia. Chyselnist. Boiovi dii). Kyiv. [in Ukrainian].